

ALEKSANDRA SZTAJERWALD
Fundacja SYNAPSIS
e-mail: a.sztajerwald@synapsis.org.pl

BIBLIOTEKA DOSTĘPNA DLA OSÓB W SPEKTRUM AUTYZMU

Aleksandra Sztajerwald – pedagożka i animatorka społeczno-kulturowa. Współpracuje z licznymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi w całej Polsce, otwierając je na potrzeby osób w spektrum autyzmu i osób z niepełnosprawnością intelektualną. Uczestniczka zespołów konsultujących i opracowujących rozwiązania z zakresu dostępności dla osób z niepełnosprawnościami w Polsce. Współautorka poradników, standardów i rekomendacji. Popularyzuje i tworzy materiały z tekstem łatwym do czytania i rozumienia. Opracowuje, koordynuje autorskie i innowacyjne projekty, testuje nowe rozwiązania, szkoli i doradza. W latach 2022-2023 członkini Rady ds. komunikacji wspomagającej i alternatywnej oraz tekstu łatwego do czytania i zrozumienia – powołanej przy Pełnomocniku Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych. Współautorka innowacji społecznej „Kultura w tekście łatwym – wzorce dla instytucji”, czyli poradników dla zespołów pracujących nad materiałami z tekstem łatwym do czytania i rozumienia. Od 2008 r. związana z Fundacją SYNAPSIS, obecnie członkini Zarządu.

SŁOWA KLUCZOWE: Autyzm. Spektrum autyzmu. Osoby z niepełnosprawnościami. Niepełnosprawność intelektualna. Dostępność.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Celem artykułu jest zarysowanie współczesnego wyzwania, jakim jest stworzenie bibliotek dostępnych dla osób w spektrum autyzmu. **Metody badań** – Przeanalizowano akty prawne dotyczące osób o specjalnych potrzebach, w tym osób z autyzmem, publikacje dotyczące omawianego problemu oraz dokumenty dotyczące projektu „Bibliotekarzu zaprzyjaźnij się z osobą z autyzmem”. **Wnioski** – W pierwszej części skupiono się na wyjaśnieniu, czym jest autyzm, przedstawiono statystyki częstotliwości występowania oraz

główne potrzeby osób korzystających z bibliotek wynikające z autyzmu. Następnie, nawiązując do obowiązujących dokumentów prawnych, opisano, jakie zostały wypracowane rozwiązania dla czytelników w spektrum w ramach projektu „Bibliotekarzu zaprzyjaźnij się z osobą z autyzmem”. Projekt był realizowany przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich w partnerstwie z Fundacją SYNAP-SIS. Na końcu przedstawiono różne inicjatywy polskich bibliotek mające na celu stworzenie przyjaznych warunków i zwiększenia świadomości lokalnej społeczności dot. spektrum autyzmu.

WSTĘP

Współczesna biblioteka to miejsce dla wszystkich. Słyszac takie stwierdzenie, zazwyczaj w pierwszej kolejności myślimy o tym, że każdy znajdzie w niej coś interesującego. Jednak nawet najlepiej zaopatrzona biblioteka w regionie nie będzie miejscem dla każdego, jeśli nie zapewni się w niej dostępności.

W Programie rządowym „Dostępność Plus 2018-2025” dostępność definiowana jest jako „właściwość środowiska (przestrzeni fizycznej, rzeczywistości cyfrowej, systemów informacyjno-komunikacyjnych, produktów, usług), która pozwala osobom z trudnościami funkcjonalnymi (fizycznymi, poznawczymi) na korzystanie z niego na zasadzie równości z innymi. Dostępność jest dla wielu osób warunkiem prowadzenia niezależnego życia i uczestnictwa w życiu społecznym i gospodarczym kraju, społeczności lokalnej, szkoły czy miejsca pracy” (Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, 2023).

Biblioteki jako instytucje publiczne powinny być dostępne. Dlatego, planując swoje działania, muszą brać pod uwagę możliwości i potrzeby aktualnych i przyszłych czytelników, aby zapewnić im swobodny dostęp do lokalu i zasobów. A także przygotować personel do efektywnego wsparcia czytelników w korzystaniu z oferty biblioteki.

Na przestrzeni ostatnich lat możemy zaobserwować zintensyfikowanie różnorodnych aktywności skierowanych do osób starszych, osób z niepełnosprawnościami i osób w spektrum autyzmu. Stworzenie miejsca dostępnego dla tej ostatniej grupy stanowi obecnie największe wyzwanie. Opracowanie i wdrożenie rozwiązań zapewniających dostępność oferty dla tych osób jest złożonym i długotrwałym procesem.

Osoby w spektrum autyzmu chcą uczestniczyć w życiu kulturalnym, rozwijać swoje pasje i zainteresowania tak jak ich rówieśnicy. Niestety dla większości wyjście z domu wiąże się z dużym stresem. Najczęściej powoduje go lęk przed nieprzewidywalnymi sytuacjami, nowym miejscem, oceną i reakcjami innych osób. Dlatego potrzebują miejsc, w których będą czuły się zrozumiane, bezpieczne i w jak najbardziej samodzielny sposób będą mogły z nich skorzystać.

Warto przyrzeć się temu, co do tej pory zostało wypracowane w Polsce i w innych krajach. Sprawdzić, które inicjatywy spotkały się z najlepszym odbiorem przez osoby w spektrum i ich rodziny, a także bibliotekarzy. Dopiero wtedy będziemy mogli zaplanować kolejne działania w zakresie dostępności bibliotek.

CZYM JEST AUTYZM?

Autyzm jest odmiennym sposobem myślenia, poznawania i odczuwania świata. W obowiązującej jeszcze w Polsce Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób ICD-10 autyzm dziecięcy, autyzm atypowy i zespół Aspergera wymienione są wśród całościowych zaburzeń rozwojowych. Trwają prace nad wprowadzeniem w Polsce nowej wersji klasyfikacji ICD-11. W nowej klasyfikacji nie będzie wspomnianego wcześniej rozróżnienia, używany będzie natomiast termin „zaburzenie ze spektrum autyzmu” (autism spectrum disorder – ASD). Na potrzeby artykułu będę stosować zamiennie określenie osoba w spektrum autyzmu i osoba autystyczna. Oba są wskazywane przez osoby w spektrum autyzmu jako najbardziej akceptowalne (Autism Europe, 2022; National Autistic Society, 2021).

Słowo spektrum podkreśla jak bardzo różnorodne są osoby autystyczne i w jak różny sposób autyzm może wpływać na ich życie. Cechy autyzmu ujawniają się we wczesnym dzieciństwie i towarzyszą osobie przez całe życie. Umiejętności i potrzeby każdej osoby autystycznej są bardzo indywidualne i mogą się zmieniać w czasie. Diagnozę spektrum autyzmu mogą mieć zarówno osoby niemówiące, czyli nieposługujące się mową werbalną, potrzebujące stałej opieki i wsparcia przez całe życie i funkcjonujące na poziomie niepełnosprawności intelektualnej, jak również osoby sprawnie porozumiewające się mową, zakładające rodziny i realizujące się w życiu zawodowym. Cechą charakterystyczną jest również to, że osoby z autyzmem w specyficzny sposób odbierają bodźce sensoryczne. Wielu z nich jest nadmiernie wrażliwych na bodźce sensoryczne, np. światło, dźwięk, dotyk, zapach.

Autyzm nie musi, ale może być przyczyną niepełnosprawności, jeżeli powoduje u danej osoby ograniczenie samodzielności różnych funkcji życiowych. Osoby posiadające diagnozę, ze względu na niesamodzielność w różnych obszarach, mogą starać się w Polsce o orzeczenie o niepełnosprawności (Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, 2023).

STATYSTYKA

Liczba diagnoz spektrum autyzmu cały czas się zwiększa, najczęściej diagnozowane są dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym.

Zgodnie z danymi WHO przyjmuje się, że jedno na 100 dzieci ma autyzm. Jest to szacunkowa wartość, ponieważ nie ma jednolitego sposobu prowadzenia statystyk w poszczególnych krajach (WHO, 2023). Różny jest też poziom dostępu do badań diagnostycznych.

Najdokładniejsze statystyki prowadzi amerykańskie Centrum Zwalczania i Zapobiegania Chorobom (ang. *Centers for Disease Control and Prevention*). Według ostatnich badań wśród dzieci urodzonych po 2012 r. diagnozę autyzmu miało jedno dziecko na 36. Badaniem objętych było 11 amerykańskich stanów; przeprowadzono je w 2020 r. Raport z badań opublikowano w 2023 r. (Maenner, Warren, Williams, 2023).

W Europie przyjmuje się wskaźnik około 2% populacji, czyli 7 milionów osób (Autism Europe, 2024). W Polsce nie ma jednego rzetelnego źródła danych. W podręczniku *Standardy przebiegu oceny funkcjonalnej oraz planowania wsparcia edukacyjno-specjalistycznego (...)* prof. Ewa Pisula oszacowała na podstawie własnych obliczeń, że grupa dzieci w wieku 0-18 lat w spektrum autyzmu w Polsce to ok. 73,1 tys. (Pisula, 2022).

Natomiast statystyki Systemu Informacji Oświatowej wykazują, że w roku szkolnym 2019/2020 wśród osób z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego diagnozę spektrum autyzmu miało 40% dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego i 20% uczniów w szkołach, w sumie 48 091 dzieci (Podgórska-Jachnik, 2021). Biorąc pod uwagę aktualne statystyki oczywiste jest, że społeczeństwo powinno uwzględniać potrzeby osób w spektrum autyzmu i zapewniać równy dostęp do aktywności we wszystkich dziedzinach życia.

DOSTĘPNOŚĆ

Tworzenie bardziej przyjaznego i otwartego środowiska jest kluczowe dla budowania społeczeństwa, które akceptuje i wspiera różnorodność, zapewniając każdemu szansę na pełne uczestnictwo w życiu społecznym. W Polsce jest coraz większa świadomość społeczna na temat potrzeb i życia osób z niepełnosprawnością. Prowadzone są działania mające zapewnić wszystkim równy dostęp do przestrzeni i usług publicznych. Dokumentem, który się do tego przyczynił i zmienił sposób myślenia o niepełnosprawności jest Konwencja ONZ o prawach osób z niepełnosprawnościami z 13 grudnia 2006 r. Rząd Polski podpisał ją 20 marca 2007 r., natomiast ratyfikacja Konwencji przez Polskę miała miejsce 6 września 2012 r.

Konwencja zapewnia osobom z niepełnosprawnościami prawo do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym na zasadach równości z innymi obywatelami. A co najważniejsze zobowiązuje państwa strony do wdrożenia we własnym ustawodawstwie jej zapisów:

„Art. 30 Udział w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie
1. Państwa Strony uznają prawo osób niepełnosprawnych do udziału, na zasadzie równości z innymi osobami, w życiu kulturalnym i podejmą wszelkie odpowiednie środki w celu zapewnienia, aby osoby niepełnosprawne:

(a) miały dostęp do materiałów w dziedzinie kultury w dostępnych dla nich formach,

(b) miały dostęp do programów telewizyjnych, filmów, teatru i innego rodzaju działalności kulturalnej, w dostępnych dla nich formach,

(c) miały dostęp do miejsc działalności kulturalnej lub usług z nią związanych, takich jak teatry, muzea, kina, biblioteki i usługi turystyczne oraz w miarę możliwości, będą miały dostęp do zabytków i miejsc ważnych dla kultury narodowej”.

Potwierdzeniem realizacji zapisów konwencji przez Polskę jest ustawa o dostępności (Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, 2022). Ustawa ta wraz z ustawą o dostępności cyfrowej (Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych, 2023) zobowiązuje podmioty publiczne do konkretnych działań w zakresie dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami. Określenie „osoby ze szczególnymi potrzebami” zwraca uwagę na fakt, że dostępność dotyczy nie tylko osób z niepełnosprawnościami, ale też osób starszych czy osób z wózkiem dziecięcym.

DOSTĘPNOŚĆ DLA OSÓB W SPEKTRUM AUTYZMU

Przed wprowadzeniem aktów prawnych zapewnienie dostępności kojarzone było wyłącznie z interwencjami architektonicznymi, np. montowaniem podjazdów i wind; narzędziami wspierającymi osoby z niepełnosprawnością słuchu lub wzroku; opieką nad osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Zapewnienie dostępności do usług publicznych osobom w spektrum jest czymś nowym w Polsce. Stanowi ono również wyzwanie ze względu na duże zróżnicowanie potrzeb tej grupy.

W krajach zachodnich od wielu lat rozwijana jest idea miejsc przyjaznych dla osoby autystycznej (ang. *autism friendly spaces*). Przykładem takiego działania w Polsce był projekt „Kultura przyjazna osobom z autyzmem” realizowany w 2013 r. (Fundacja SYNAPSIS, 2014). Był to pierwszy projekt skupiający się wyłącznie na zwiększeniu dostępności instytucji kultury dla osób w spektrum autyzmu.

Projekt był inicjatywą Fundacji SYNAPSIS. Fundacja ta powstała w 1989 r. jako jedna z pierwszych w Polsce organizacji pozarządowych działających w na rzecz osób w spektrum autyzmu i ich rodzin. Obecnie zajmuje się diagnostyką, terapią, szkoleniami oraz rzecznictwem.

Fundacja SYNAPSIS zaprosiła do współpracy warszawskie instytucje kultury: Zachętę – Narodową Galerię Sztuki, Centrum Nauki Kopernik, Teatr Baj i Multikino Ursynów. Ścisła współpraca z instytucjami kultury zaowocowała wypracowaniem uniwersalnych rozwiązań i narzędzi ułatwiających osobom autystycznym włączenie się w życie kulturalne. Rozwiązania były współtworzone i sprawdzane zarówno przez osoby autystyczne, ich rodziny, terapeutów a także pracowników różnego rodzaju placówek kulturalnych. Po jego zakończeniu z materiałów zaczęły korzystać kolejne instytucje kultury. Rozpoczęła się też organizacja szkoleń na temat potrzeb osób w spektrum autyzmu przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (obecnie: Narodowy Instytut Muzealnictwa) i Narodowe Centrum Kultury. W 2015 r. ukazała się publikacja „ABC Gość niepełnosprawny w muzeum część 2 – niepełnosprawność intelektualna, autyzm i grupy zróżnicowane”, wydana przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. Wydarzenia stworzone z myślą o potrzebach osób autystycznych są coraz częściej uwzględniane w działaniach edukacyjnych instytucji kultury w całej Polsce.

PROJEKT „BIBLIOTEKARZU ZAPRZYJAŹNIJ SIĘ Z OSOBĄ Z AUTYZMEM”

Następnym dużym działaniem na rzecz dostępności instytucji kultury był projekt „Bibliotekarzu zaprzyjaźnij się z osobą z autyzmem”. Inicjatorem i liderem projektu było Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich a partnerem Fundacja SYNAPSIS. Projekt realizowany był w latach 2015-2016. Celem projektu było podniesienie kompetencji bibliotekarzy w zakresie obsługi czytelników w spektrum autyzmu oraz pokazanie osobom autystycznym i ich rodzinom, że biblioteka jest miejscem przyjaznym, w którym warto spędzać czas wolny (Grzecznowska 2016).

Podczas pracy nad szczegółową koncepcją działań dużą rolę odegrały wcześniejsze doświadczenia Fundacji SYNAPSIS, rozmowy z pracownikami bibliotek i osobami w spektrum autyzmu oraz zagraniczne inicjatywy takie jak: Libraries and Autism: We're Connected i Targeting Autism. Dlatego zdecydowano się na prowadzenie równoległe działań skierowanych do pracowników bibliotek oraz osób autystycznych.

DZIAŁANIA Z BIBLIOTEKARZAMI

Do projektu zostało zaproszonych dziewięć bibliotek. Placówki były dobrane tak, aby reprezentowały odmienne rodzaje zbiorów. Były wśród nich biblioteki uniwersyteckie, szkolne, osiedlowe, powiatowe i nowoczesne mediateki. Podczas trwania całego projektu były one miejscem testów narzędzi i obserwacji zachowania pracowników i uczestników w spek-

trum autyzmu. Terapeuci sprawdzali, co stanowi trudność w komunikacji, gdzie niezbędne jest wsparcie, a gdzie wystarczy wspomóc się dodatkowym narzędziem. Każda z wizyt była zakończona ewaluacją, osobno z uczestnikami i pracownikami biblioteki. W sumie odbyło się 19 wizyt. Podczas spotkania podsumowującego wszystkie wizyty wielu bibliotekarzy przyznało, że zmienili oni postrzeganie osób autystycznych. Wcześniej uważali osoby w spektrum autyzmu za nieprzewidywalne i wycofane. Bali się, że nie będą widzieli jak z nimi rozmawiać i czy w ogóle się skomunikują z takim czytelnikiem. Wynikało to z licznych stereotypów i braku wcześniejszych doświadczeń. Po spotkaniach z uczestnikami, bibliotekarze nabrali pewności siebie i byli gotowi do bezpośrednich kontaktów.

Natomiast uczestnicy w spektrum autyzmu zostali zapytani „Dlaczego wcześniej nie korzystali z bibliotek?”. Najczęstszą odpowiedzią było, że nie wiedzieli o ich bogatej ofercie dodatkowych zajęć. Postrzegali biblioteki tylko jako wypożyczalnię książek. Obawiali się też, że nie poradzą sobie w nowej sytuacji, a pracownicy biblioteki im nie pomogą. Wcześniej, podczas korzystania z innych instytucji publicznych, odczuwali duży niepokój, czuli się oceniani przez pracowników i przebywające tam osoby. Dlatego swój wolny czas wołały spędzać w domu.

Podobną sytuację opisano w raporcie „Ogólnopolski Spis Autyzmu” z 2016 r. (Płatos, 2016). Raport był podsumowaniem badań ankietowych, w których udział wzięło 360 rodziców, 129 osoby autystyczne oraz 73 osoby rozwijające się typowo, stanowiące grupę porównawczą. Na pytanie: „Gdzie najczęściej spędzasz swój wolny czas?” osoby w spektrum autyzmu rzadziej deklarowały spędzanie czasu poza domem, czy to w miejscach publicznych, czy u przyjaciół i kolegów, niż osoby z grupy kontrolnej. Według danych tylko jedna czwarta osób autystycznych wskazała, że spędza czas w miejscach publicznych (np. w bibliotece, parku, świetlicy czy w kawiarni), a co druga osoba z grupy kontrolnej. Czas w domu przyjaciół lub kolegów wskazała 12% osób autystycznych przy 40% osób z grupy kontrolnej. Natomiast aż 20% osób autystycznych chętnie spędza wolny czas u rodziny, dla porównania w grupie kontrolnej było to 6%.

Narzędzia dla osób w spektrum autyzmu – opracowanie prototypów, testy, produkcja.

Bardzo istotne w procesie przygotowywania narzędzi było uwzględnienie różnorodności potrzeb osób w spektrum autyzmu, jak również ich zainteresowań i motywacji do korzystania z zasobów bibliotecznych. W ramach projektu zostało stworzonych pięć narzędzi do komunikacji i sześć filmów instruktażowych.

Zadaniem narzędzi i filmów było ułatwienie takich czynności jak:

- prośenie o pomoc,
- odnalezienie się w nowej przestrzeni,

- zainicjowanie rozmowy z bibliotekarzem,
- przejście z jednej czynności do kolejnej,
- podjęcie działania (np. zapisanie się do biblioteki, wypożyczenie książki).

Wszystkie narzędzia były projektowane w taki sposób, aby nie stygmatyzować osób w spektrum autyzmu. Miały być uniwersalne i możliwe do wykorzystania przez każdego czytelnika. W procesie testowania narzędzi udział wzięło 31 osób autystycznych i 5 terapeutów.

KSIĄŻECZKI DO KOMUNIKACJI

Wielu osobom autystycznym trudno poradzić sobie w nowych sytuacjach społecznych. Osoby w spektrum autyzmu czują się dobrze, kiedy panują nad sytuacją i wiedzą co się wydarzy. Dlatego unikają okoliczności wymagających elastyczności i szybkiego dopasowania się do nowej i nieznannej sytuacji. Jeśli pojawiają się zmiany, odczuwają silną potrzebę przywrócenia stanu poprzedniego w rytuałach, w położeniu przedmiotów, a nawet zachowaniu innych ludzi. W nowych sytuacjach mogą odczuwać duży niepokój, lęk i frustrację; mieć trudności ze skupieniem się; być wycofane, agresywne lub autoagresywne.

Pomocne są wszelkie podpowiedzi, jak zachować się w danej sytuacji i co będzie się działo. „Przybornik biblioteczny” to składający się z dwóch części scenariusz wizyty w bibliotece. Pierwsza część zawiera najważniejsze informacje dotyczące pierwszej wizyty, m.in. jak się do niej przygotować, co należy zabrać ze sobą oraz o co warto zapytać bibliotekarza. Druga część to zbiór najczęściej zadawanych pytań i spraw załatwianych w bibliotece, np. wypożyczenie, przedłużenie wypożyczenia, oddanie książki. Narzędzie pomaga w zainicjowaniu rozmowy z bibliotekarzem oraz dobranie odpowiednich słów.

Prostsza wersją „Przybornika bibliotecznego” są książeczki „Chcę wypożyczyć” i „Chcę skorzystać”. Każda z nich zawiera przykład dialogu dotyczącego danej czynności. Na osobnych stronach zostały umieszczone pojedyncze zdania, ze wskazówkami, co należy zrobić, np. podać kartę czytelnika lub poczekać na odpowiedź bibliotekarza. W książeczkach znajdują się „podpowiadacze”, czyli karteczki z wybranymi rodzajami zbiorów lub urządzeń dostępnych w bibliotece (np. książka, audiobook, gazeta, gra, komputer, film, Internet, tablet), umożliwiające czytelnikowi wybór tego, co chce wypożyczyć lub z czego skorzystać. Karteczkę z wybranym przedmiotem można przecześcić we wskazanym miejscu w zdaniu.

Trzecim narzędziem do komunikacji są dwie tablice z piktogramami. Inspiracją do powstania tego narzędzia były tablice do komunikacji, wykorzystywane przez osoby posługujące się alternatywnymi metodami komunikacji. Na jednej tablicy umieszczone są kartoniki z piktogramami przedmiotów do wypożyczenia, na drugiej są piktogramy oznaczające

informacje i zasady obowiązujące w bibliotece na przykład „Proszę o ciszę”, „Zakaz jedzenia i picia”, „Poczekaj”, „Pomóż mi”. Czytelnik, może wskazywać palcem kartonik z piktogramem lub oderwać go od tablicy i przekazać bibliotekarzowi. W taki sam sposób bibliotekarz może w odpowiedzi wskazywać lub podać kartonik.

MAPA

Nawet osoby w spektrum autyzmu, które mają duże trudności w funkcjonowaniu, mogą samodzielnie wyszukać interesującą ich książkę lub sprzęt. Jednak w przestrzeni, której jeszcze dobrze nie znają, często czują się zagubione. Mapa pomaga im opanować i zrozumieć przestrzeń biblioteki, do której zamierzają się udać a potem z niej skorzystać. Dzięki mapom miejsce docelowe staje się bardziej przewidywalne, a co za tym idzie bezpieczne. W ramach projektu przygotowano przykładowe mapy i instrukcję, jak zrobić mapę dla własnej biblioteki.

FILM

Osoby w spektrum autyzmu często mają trudność z wyobrazeniem sobie danej sytuacji. Zobrazowanie i pokazanie, jak będzie ona przebiegała, pomaga im się odpowiednio do niej przygotować. Zaletą filmów jest możliwość obejrzenia ich bezpiecznym miejscu, jakim jest dom. W ramach projektu powstały filmy przedstawiających sytuacje najczęściej występujące w bibliotece: Czym jest biblioteka, Zakładam kartę biblioteczną, Chcę wypożyczyć, Chcę wypożyczyć z użyciem piktogramów, Chcę skorzystać, Zwracam książki. Filmy zamieszczone są na kanałach YouTube Fundacji SYNOPSIS i Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Łącznie filmy wyświetlono 21 tys. razy (stan na 3.05.2024).

Każdy z filmów składa się z dwóch części. Pierwsza to wprowadzenie zawierające najważniejsze informacje. Druga pokazuje, jak może przebiegać rozmowa osoby w spektrum autyzmu z bibliotekarzem. W rolę aktorów wcieliły się osoby autystyczne oraz bibliotekarki.

GRA „LABIRYNT”

Paweł Tkaczyk to uznany w Polsce specjalista zajmujący się marketingiem i budowaniem marki, głównie poprzez grywalizację oraz storytelling. Określa on grywalizację (ang. *gamification*), jako zamianę codziennej czynności w grę, dodając takie elementy mechaniki gier, jak kolekcjonowanie, tabele wyników, konkretny cel, przechodzenie na kolejne poziomy, wyzwania, osiągnięcia i nagrody (Tkaczyk, 2014)

W czasie trwania projektu grywalizacja dopiero zyskiwała popularność w Polsce. Za stworzenie gry „Labirynt” odpowiedzialna była Fundacja Highlight/inaczej. Narzędzie miało przyczynić się do zmotywowania

osób autystycznych do skorzystania z biblioteki co najmniej raz w tygodniu. Prototyp został stworzony specjalnie na potrzeby projektu. Było to pierwsze w Europie wykorzystanie grywalizacji dla osób w spektrum.

Grę rozgrywano w dwóch przestrzeniach – w bibliotece i w znanym wcześniej uczestnikom miejscu, np. w fundacji, gdzie przychodzili wcześniej na zajęcia. Podczas zajęć uczestnicy otrzymywali misję do wypełnienia w bibliotece. Potwierdzeniem realizacji misji była pieczętka w karcie relacji. Na kolejnym spotkaniu gracze omawiali wizytę i rozwiązanie zadania. Za wykonane zadanie otrzymywali kartoniki z obrazkiem fragmentu korytarza. Kartoniki służyły do budowania tunelów Labiryntu, w którego środku jest Księga Stworzenia i Zagłady. Gracze musieli regularnie wypełniać misję, współpracując z pozostałymi uczestnikami. Dodatkowym elementem były misje specjalne zapoznające graczy ze znaną postacią ze świata kultury, nauki i sztuki. Każdy z tych bohaterów był postacią w spektrum autyzmu.

Prototyp gry został oceniony przez uczestników na 4 w pięciostopniowej skali. Uczestnicy stwierdzili, że biblioteka po udziale w grze stała się dla nich bardziej przyjaznym miejscem. Połowa z uczestników odpowiedziała, że nie chodziłaby do biblioteki bez uczestnictwa w grze.

Przez miesiąc przeprowadzane były testy różnych gier planszowych, by zbadać, jakie formy i elementy rozgrywki sprawiają największą radość uczestnikom zajęć. Uczono się również sposobu myślenia osób autystycznych, aby jak najskuteczniej zmotywować je do działania. Warto podkreślić, że wzięcie udziału w grywalizacji wymaga od uczestników posiadania konkretnych umiejętności takich jak czytanie i pisanie. Wszystkie elementy gry „Labirynt” wraz z instrukcją obsługi zostały zamieszczone na stronie internetowej projektu.

STRONA INTERNETOWA

Na potrzeby projektu oraz w celu zapewnienia jego trwałości powstała strona internetowa www.autyzm.sbp.pl. W trakcie projektu na stronie były zamieszczane relacje z wizyt, artykuły przygotowane przez różnych specjalistów i informacje o aktualnie prowadzonych działaniach. Istotnym elementem strony jest interaktywna mapa bibliotek przyjaznych osobom autystycznym. Mapa jest cały czas rozwijana. Biblioteka spełniająca konkretne wymogi, może zgłosić się do Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (administratora strony) z prośbą o oznaczenie jej na mapie. Na stronie zamieszczono także grafikę do oznaczenia biblioteki jako miejsca przyjaznego osobom autystycznym, wzór karty czytelnika i publikację podsumowującą.

SZKOLENIA

Ostatnim elementem projektu było szkolenie dla bibliotekarzy. W szkoleniu udział wzięło 49 osób z 37 bibliotek z całej Polski. Uczestnicy dowiedzieli się, jakie potrzeby mają osoby w spektrum autyzmu i zapoznali się z koncepcją przygotowywanych narzędzi. Wszystkie biblioteki otrzymały zestawy wydrukowanych narzędzi.

Kolejne szkolenia były organizowane samodzielnie przez biblioteki lub lokalnych aktywistów. Odbyły się szkolenia dla pracowników Miejskiej Biblioteki Publicznej w Andrychowie oraz bibliotek szkolnych z tego miasta. Potem zostały wdrożone w nich narzędzia przygotowane w ramach projektu. Szkolenia przeprowadzono również w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu oraz Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze, podczas międzynarodowej konferencji naukowej: Osoby z niepełnosprawnością w bibliotece – inkluzja w świecie informacji i kultury – teoria i praktyka.

Projekt „Bibliotekarzu zaprzyjaźnij się z osobą z autyzmem” stał się inspiracją i zapoczątkował szereg zmian w bibliotekach w całej Polsce. Ogromnym wyróżnieniem była możliwość prezentacji założeń i efektów projektu podczas IFLA World Library and Information Congress w 2017 r. Projekt spotkał się z dużym zainteresowaniem i uznaniem uczestników kongresu.

Pomimo upływu dziewięciu lat, projekt „Bibliotekarzu zaprzyjaźnij się z osobą z autyzmem” pod względem tematyki i jakości opracowanych narzędzi, dalej pozostaje jedynym tak kompleksowym działaniem na temat autyzmu skierowanym do bibliotek z całej Polski.

JAK TERAZ WYGLĄDA DOSTĘPNOŚĆ W BIBLIOTEKACH?

W statystykach GUS z 2022 r. (Szlubowska, 2023) pod hasłem „udogodnienia w bibliotekach publicznych dla osób ze specjalnymi potrzebami” wymieniane są: przystosowania stanowisk dla osób z niepełnosprawnością ruchową, zakup sprzętu ułatwiającego czytanie: lupy powiększające, sprzęt do odtwarzania nagrań. Brakuje natomiast informacji, co zapewniają biblioteki dla osób w spektrum autyzmu.

Biblioteki tak, jak inne instytucje kultury, inwestycje i zakupy z zakresu dostępności najczęściej finansują z własnych środków lub konkursów ogłaszanych przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych i Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Obecnie instytucje muszą podejmować trudne decyzje co do priorytetów inwestycji w dostępność. Większość działań skupia się na likwidacji barier architektonicznych i cyfrowych oraz zakupie sprzętu, co przyczynia się do

marginalizowania potrzeb osób w spektrum autyzmu. Istnieje potrzeba wdrożenia rozwiązania systemowego, w ramach którego jednocześnie ze środkami na działania merytoryczne instytucje (w tym biblioteki) otrzymałyby pulę środków na dostępność.

Dużym wsparciem dla bibliotek był projekt „Rzecznicy dostępności w bibliotekach”, zrealizowany w 2020 r. przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich w partnerstwie z Fundacją Kultury bez Barier. Jego głównym efektem było powołanie w środowisku bibliotekarskim grupy certyfikowanych rzeczników dostępności, którzy zdobyli kompetencje do dzielenia się wiedzą i wspierania innych bibliotekarzy w kreowaniu oraz realizacji nowych inicjatyw na rzecz osób niepełnosprawnych. Rozbudowano też stronę www.autyzm.sbp.pl o informacje związane z potrzebami i obsługą osób nie tylko autystycznych, ale także niedowidzących, niedosłyszących, z zaburzeniami psychomotorycznymi.

INICJATYWY BIBLIOTEK

Nie można pominąć bibliotek, które z własnej inicjatywy podejmują działania adresowane do osób autystycznych, ich rodzin i specjalistów. Najczęściej skierowane są one do środowiska lokalnego i finansowane z własnych środków lub pozyskanych grantów. Często motywacją do podjęcia tego typu działań są zgłaszane potrzeby czytelników oraz własne doświadczenia pracowników będących prywatnie rodzicami dzieci autystycznych lub mających w rodzinie takie osoby.

Przykładem takiego działania jest Klub Rodzica założony przez Miejską Bibliotekę Publiczną we Wrocławiu. Od kilku lat prowadzona jest w ramach niego grupa „Zespół Aspergera i autyzm w najbliższym otoczeniu: co, gdzie, jak”. Rodzice i nauczyciele spotykają się raz w miesiącu na specjalnie przygotowanych dla nich wykładach. Uczestnicy mogą też skorzystać z indywidualnych konsultacji z psychologiem. Biblioteka oferuje znacznie więcej. Tworząc pierwsze dostosowania współpracowała z ekspertami projektu „Bibliotekarzu zaprzyjaźnij się z osobą z autyzmem”. W filiach biblioteki realizowany jest program „Biblioteka przyjazna osobom z autyzmem”. Czytelnicy mogą skorzystać z map biblioteki i wskazówek ułatwiających orientację w bibliotece i jej zbiorach. W każdy poniedziałek przygaszone są światła, a odwiedzający bibliotekę proszeni są o ściszone rozmowy. Takie ograniczenie bodźców często nazywane jest „cichymi godzinami”. Biblioteka stale powiększa swoje zbiory o najnowsze publikacje dotyczące autyzmu.

KOMFORT SENSORYCZNY

Biblioteka często postrzegana jest jako miejsce ciche, spokojne i z ograniczoną ilością bodźców. Dla niektórych osób autystycznych specyficzne zasady, sztuczność sytuacji, brak jednoznacznej definicji co to znaczy „zachować ciszę” powoduje duży dyskomfort. Warunki sensoryczne trzeba traktować całościowo. Dźwięki to m.in. odgłosy dobiegające przez otwarte drzwi, okna lub wytwarzane podczas chodzenia, echo i dźwięki sprzętu. Na dźwięki nakładają się jednocześnie bodźce wizualne (ilość światła, przeszkłone przestrzenie, wystrój), węchowe (kurz, płyny czyszczące), dotykowe i te odbierane całym ciałem (temperatura). Wszystkie te bodźce wpływają na przyjazność sensoryczną przestrzeni. Dopiero eliminacja lub minimalizacja trudnych bodźców będzie sprzyjała pracy i koncentracji uwagi oraz spowoduje, że w tej przestrzeni osoby autystyczne będą czuły się bezpieczne (McMullin, Walton, 2019).

Rozwiązania zapewniające komfort sensoryczny są obecnie dość popularne wśród różnego rodzaju instytucji i sklepów. Duża ilość i różnorodność bodźców zmysłowych, zwłaszcza w nowym i nieznanym otoczeniu, może prowadzić u osoby w spektrum autyzmu do przeciążenia sensorycznego. W takich sytuacjach mózg nie radzi sobie z dużą ilością informacji, co prowadzi do trudności w koncentracji, zmęczenia, płaczu, zdenerwowania czy ataku paniki. Zapewnienie komfortu sensorycznego jest istotne dla osób w spektrum autyzmu ze względu na często występującą u nich dużą wrażliwość w odbiorze bodźców zmysłowych.

Początkowo może się wydawać, że stworzenie takich warunków jest niemożliwe. Najpopularniejszymi rozwiązaniami, które mają nie dopuścić do przeciążenia sensorycznego lub pomóc poradzić sobie w już zaistniałej sytuacji, są wspomniane wcześniej „ciche godziny”, a także pokoje wyciszenia, dostępność słuchawek wygłuszających, pokoje cichej pracy czy odpowiednia aranżacja przestrzeni (Sztajerwald, Świeża 2015). Każde z tych rozwiązań powinno być dobrane i odpowiednio zaadaptowane do warunków i przeznaczenia instytucji. W zespole pracującym nad tworzeniem koncepcji i wdrażaniem rozwiązań muszą być osoby autystyczne, rodzice i terapeuci. Tylko oni będą w stanie ocenić przydatność i sens danego rozwiązania.

Przykładami takiej współpracy są stworzone wspólnie z rodzicami i organizacjami pozarządowymi kąciki wyciszenia w Książnicy Beskidzkiej w Bielsku-Białej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Świeciu. W „kącikach wyciszenia” znajdują się pomoce do stymulacji sensorycznej, a wystrój i warunki sprzyjają relaksowi. W ofercie obydwu bibliotek znajdziemy też warsztaty integracji sensorycznej, spotkania ze specjalistami i ciche godziny.

SZERZENIE WIEDZY

Najprostszą formą szerzenia wiedzy o spektrum autyzmu jest powiększanie księgozbiorów o pozycje o tej tematyce oraz robienie zestawień bibliograficznych dla nauczycieli i rodziców.

Kolejną grupą inicjatyw są wydarzenia na temat autyzmu, jest to najczęściej wybierana forma działań. Zaliczam do tej grupy: konkursy plastyczne, wystawy na temat autyzmu, wystawy prac osób w spektrum autyzmu z okolicznych szkół i ośrodków terapeutycznych, wystawy artystów w spektrum autyzmu (Biblioteka Publiczna w Dzielnicy Włochy), spotkania ze specjalistami i osobami autystycznymi (Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego), konferencje (Biblioteka Centralna MBP w Gliwicach), przeglądy filmowe (Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Hugona Kołłątaja w Krakowie) i szkolenia (Biblioteka Publiczna w Piasecznie). Wiele z tych wydarzeń organizowanych jest w ramach obchodzonego 2 kwietnia Światowego Dnia Świadomości Autyzmu i współorganizowanych z lokalnymi organizacjami pozarządowymi, szkołami i Warsztatami Terapii Zajęciowej.

PODSUMOWANIE

Posiadając informacje na temat statystyk dotyczących diagnostyki spektrum autyzmu, należy stwierdzić, że dostępność instytucji publicznych dla tej grupy powinna być rozwijana i wskazana jako jeden ze strategicznych celów na najbliższe lata. Warto się jednak zastanowić, jakie obecnie są potrzeby czytelników, pracowników i środowiska lokalnego. Jakie rozwiązania stworzyć i rekomendować biorąc pod uwagę różnorodne funkcje i wielkość bibliotek, poczynając od tych szkolnych i akademickich, po biblioteki pełniące funkcję lokalnych centrów aktywności społecznej. Jak usystematyzować i dbać o merytoryczną jakość tych rozwiązań.

Dzięki badaniom naukowym i relacjom osób autystycznych coraz więcej wiemy, zmienia się też społeczny obraz i nazewnictwo. Coś co jeszcze kilka lat temu było ogólnie przyjętą nazwą dzisiaj jest uznawane za obraźliwe. Takim przykładem jest określenie medyczne – osoba z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, używane w codziennej komunikacji jako stygmatyzujące. Osoby w spektrum autyzmu argumentują, że ich rozwój nie jest zaburzony tylko po prostu inny. Biblioteki powinny promować rzetelną wiedzę i przeciwdziałać powielaniu krzywdzących stereotypów. Dlatego rozwiązaniem, nad którym warto się zastanowić jest stworzenie dla bibliotek darmowego kursu e-learningowego. Jako wzór może posłużyć kurs angielskiej organizacji Dimensions, stworzony we współpracy z Association of Senior Children's and Education Librarians i Libraries Connected (Dimensions, 2019). Innym rozwiązaniem może być również

aktualizacja i rozwój materiałów stworzonych w ramach projektu „Bibliotekarzu zaprzyjaźnij się z osobą z autyzmem”, a także promocja dobrych praktyk przez organizacje parasolowe takie jak Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

Warto zauważyć, że świadomość personelu i stworzenie przyjaznej przestrzeni to tylko część pracy nad dostępnością. Zgodnie z wartościami IFLA biblioteki powinny poprzez swoją działalność promować realizację praw człowieka i włączenia społecznego. Dostęp do wiedzy i informacji jest jednym z podstawowych praw człowieka. Uważam, że środowisko polskich bibliotekarzy powinno włączyć się w stworzenie czytelniczej oferty dla osób w spektrum autyzmu z niepełnosprawnością intelektualną. W krajach zachodnich i skandynawskich popularne są adaptacje literatury, portale internetowe czy materiały informacyjne w tekście łatwym do czytania i zrozumienia (ang. *Easy to read*). Zasady tworzenia treści przygotowała również IFLA (Momura, Skat Nielsen, Tronbacke, 2010). Dodatkowo przy bibliotekach tworzone są Kluby Czytelników, w ramach których osoby z niepełnosprawnością intelektualną spotykają się i dyskutują na temat przeczytanych tekstów dotyczących szeroko pojętej kultury. W Polsce pisaniem materiałów edukacyjnych w tekście łatwym do czytania i zrozumienia zajmuje się Polskie Stowarzyszenie na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną i kilka organizacji pozarządowych. Do tej pory biblioteki nie podejmowały tego typu działań. Jest to oczywiście temat znacznie szerszy, jednakże pokazuje jak wiele rozwiązań warto jeszcze poprawić lub od początku opracować.

Jestem przekonana, że podobnie, jak w przypadku projektu „Bibliotekarzu zaprzyjaźnij się z osobą z autyzmem”, dzięki współpracy różnych środowisk możemy sprostać tym wyzwaniom i przyczynić się do rozwoju dostępności polskich bibliotek.

BIBLIOGRAFIA

- Autism Europe (2024). *About autism* [online]. Autism Europe, [dostęp: 5.05.2024]. Dostępny w WWW: <https://www.autismeurope.org/about-autism/>.
- Autism Europe (2022). *Acceptable language* [online]. Autism Europe, [dostęp: 5.05.2024]. Dostępny w WWW: <https://www.autismeurope.org/about-autism/acceptable-language/>.
- Dimensions (2019). *Free autism friendly training for libraries* [online]. Dimensions, [dostęp: 5.05.2024]. Dostępny w WWW: <https://dimensions-uk.org/get-involved/campaigns/dimensions-autism-friendly-environments/autism-friendly-libraries/free-autism-friendly-training-libraries/take-libraries-training/>.
- Fundacja SYNAPSIS (2014). *Kultura przyjazna* [online]. Fundacja SYNAPSIS, [dostęp: 5.05.2024]. Dostępny w WWW: <https://synapsis.org.pl/nasze-dzialania/akcje-specjalne/kultura-przyjazna/>.

- Grzecznowska, A. (red.). (2016). *Bibliotekarzu zaprzyjaźnij się z osobą z autyzmem. Poradnik*. Wydaw. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Maenner, M.J., Warren, Z., Williams, A.R. (2023). *Prevalence and Characteristics of Autism Spectrum Disorder Among Children Aged 8 Years – Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network, 11 Sites, United States, 2020*. Morbidity and Mortality Weekly Report, Centers for Disease Control and Prevention. <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.ss7202a1>.
- McMullin, R.M., Walton, K.R. (2019). *Supporting Students on the Autism Spectrum: A Practical Guide for Academic Libraries*. Libraries Unlimited.
- Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (2023). *Fundusze Europejskie dla dostępności* [online] Portal Funduszy Europejskich, [dostęp: 31.04.2024]. Dostępny w WWW: <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-europejskie-bez-barrier/dostepnosc-plus/aktualnosci/fundusze-europejskie-dla-dostepnosci/>.
- Momura, M., Skat Nielsen, G., Tronbacke, B. (2010). *Guidelines for Easy-to-Read Materials* [online]. International Federation of Library Associations and Institutions, [dostęp: 5.05.2024]. Dostępny w WWW: <https://repository.ifla.org/handle/123456789/636>.
- National Autistic Society (2021). *How to talk and write about autism* [online]. National Autistic Society, [dostęp: 5.05.2024]. Dostępny w WWW: <https://www.autism.org.uk/contact-us/media-enquiries/how-to-talk-and-write-about-autism>.
- Pisula, E. (2022). Standardy przebiegu oceny funkcjonalnej oraz planowania wsparcia edukacyjno-specjalistycznego. Otrębski W. (Red.) *Zaburzenia ze spektrum autyzmu* (s. 90-92). Wydaw. KUL.
- Płatos, M. (Red.). (2016). *Ogólnopolski Spis Autyzmu. Sytuacja młodzieży i dorosłych z autyzmem w Polsce*. Stowarzyszenie Innowacji Społecznych „Mary i Max”.
- Podgórska-Jachnik, D. (2021). *Raport merytoryczny Edukacja włączająca – bilans otwarcia 2020*. Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Szłubowska, A. (2023). *Biblioteki publiczne w 2022 roku*. Główny Urząd Statystyczny.
- Sztajerwald, A. Świeża O. (2015). ABC Gość niepełnosprawny w muzeum część 2. Niepełnosprawność intelektualna, autyzm i grupy zróżnicowane. J. Grzonkowska (Red.) *Osoba z autyzmem w muzeum* (s. 37-56). Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów.
- Tkaczyk, P. (2014). *Co to jest grywalizacja?* [online]. Paweł Tkaczyk, [dostęp: 5.05.2024]. Dostępny w WWW: <https://paweltkaczyk.com/pl/co-to-jest-grywalizacja-2/>.
- Dziennik Ustaw (2023). *Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych 2019 poz. 848* [online]. Rządowe Centrum Legislacji, [dostęp: 5.05.2024]. Dostępny w WWW: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190000848>.
- Dziennik Ustaw (2022). *Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami poz. 1696* [online]. Rządowe Centrum Legislacji, [dostęp: 5.05.2024]. Dostępny w WWW: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20190001696>.
- Dziennik Ustaw (2023). *Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych poz. 776* [online]. Rządowe

Centrum Legislacji, [dostęp: 5.05.2024]. Dostępny w WWW: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU1997.1230776>.
World Health Organization (2013). *Autism spectrum disorders* [online]. World Health Organization, [dostęp: 5.05.2024]. Dostępny w WWW: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders>.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 22 maja 2024 r.

ALEKSANDRA SZTAJERWALD
SYNAPSIS Foundation
e-mail: a.sztajerwald@synapsis.org.pl

LIBRARIES ACCESSIBLE TO PEOPLE WITH AUTISM

KEYWORDS: Autism. Autism Spectrum Disorder. Disabled people. Intellectual disability. Accessibility

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The aim of the article is to provide an outline of a current challenge which involves creating libraries accessible to people with autism. **Research methods** – The author analyzed legal regulations concerning people with special needs, including those with autism, publications covering the problem in question and documents referring to the project „Librarians to befriend people with autism”. **Conclusions** – In the first part of the article the author defines autism, presents statistics on the frequency of this disorder and discusses basic needs of library users with autism. Next, taking into consideration current legal regulations, the author describes solutions for library users with autism developed within the project „Librarians to befriend people with autism”. The project in question was implemented by Polish Librarians Association in cooperation with SYNAPSIS Foundation. Finally, the author presents various initiatives of Polish libraries focused on the creation of friendly environment for people with autism and raising the awareness of local communities as regards the afore-mentioned disorder.